

Песмом овенчани догађаји у Сантову (1)

Сантовачка буна и прелазак у православље 1899. године

У 26. броју новосадског *Браника*, 4/16. марта 1899. године, Тихомир Остојић је објавио чланак под насловом „Сантово у народној песми”. Он свој напис почиње следећим речима: „Ма како човек мислио, догађај у Сантову је нешто необично. Мени је и сад чудновата цела ствар. Тамо сам био и својим очима видео и опет ми долази све као сан. Откинути се од великог и силног католичког колоса није мала ствар. А то учинише прости сељаци. И ради чега учинише? Ради тога, да сачувају свој језик. Све то показује да тај народ, који има идеала, народ који до сад живљахе у загишћу, заборављен од свију, али који, када требаше, ломи свачим што му гази светиње народне. Један красан и поучан пример за све Србе!”

Сантовкиње, крај XIX века

Јединствен догађај у Сантову, самовољан прелазак из католичке вере у православље, због наметнуте мађаризације у месној цркви коју је спроводио жупник Јанош Батори, одразио се и у поезији. Драматична и крајње напета ситуација присутна је како у народним песмама, тако и у стиховима чији је аутор познат. Лирско дело сантовачког народног стихотворца, Фрање Божића Шљеиног, по свему судећи, настало је негде почетком 1897. године као реакција на неуспели покушај да се у сантовачкој цркви миса поново служи на шокачком језику. (*Хрватски календар, 1997.*) Наиме, тадашњи калачки бискуп Ђерђ Часка није услишио молбу трочлане депутације коју су чинили Јаша Проданов, Шандор Андрин и Живко Велин.

*Тужна Госпа на небеса плаче,
издо нас је бискуп из Калаче.
Ричи наше оду му крај ува,
од њега је боља и маћува.
Неће бити у Сантову мира
док свећеник у срце нам дира,
док он гази наш језик примили
што су нам га стари оставили.
Њему дража бискупова плаћа,
па не служи шта му кажу браћа,
шта му каже Шокадија наша
која мољи много Оченаша,
да свећеник и бискуп не гршиш
да Бог драги молбу нам услиши.
(...)*

Овај детаљ Божићеве песме одаје сву дубину огорчења и незадовољства Сантовчана. Но, вратимо се часком горе наведеном чланку Тихомира Остојића. Он је у свом извештају о догађајима у Сантову, између осталог, обелоданио и стихове чији је аутор непознат. На његово питање ко је саставио песму, девојке из Сантова су одговориле:

„Ми саме.” У њој је опеван одговор Сантоваца на изазов који их је задесио. Истовремено, у песми се појављује мотив бунта, подсмеха, али и ината.

*Црно слово бил папир
у Сантову није мир,
у Сантову буна здраво,
јел тражимо право.
Сантовачки Маџари
ала су насраћали,
Шокци су је одјурили,
а цркву откупили.
Сад Маџари говоре,
да продаду волове,
па да праву цркву нову
ко што ј' у Ђакову.
На папиру три лота
је л' ти попо срамота,
што у цркве свита нема,
ни људи ни жена?
Чита попа новину
баи на нову годину,
да ће бити Шокци мили
ко што су и били.*

У следећим стиховима које је Остојић забележио слушајући младе Сантовкиње, наговештава се већ и могуће решење. Због незадовољства у окриљу Римокатоличке цркве, Сантовчани су спремни да учине одлучујући корак.

*Маџари се силом омразили,
опет нису пола задобили.
Растаћемо се ми од Маџара,
да тражимо нашег патријара.*

Још истог поподнева – а зацело ће то бити 12. марта 1899. на дан када је 1177 Сантовчана прешло у православље – у кући народног првака Јаше Проданова, извештача *Браника* чекало је изненађење. О томе Остојић пише следеће: „Наскоро сам добио у руке малу књижицу изленирану за рачуне, са натписом: *Notesz könyv az 1898-dik évré.* (...) У средини наиђем на песме, писане руком Баришином. У какав се прозаичан стан сместише песнички умотвори овога сеоског поете!” Остојић изненађено чита песме Барише Продана, брата домаћина Јаше, о сантовачким догађајима који су претходили преласку у православну веру. Свечани чин је обављен чинодејствијем десетак српских свештеника на челу са протом Љубомиром Купусаревићем и синђелом Георгијем Видицким.

*У хиљаду и осам стотине
деведесет девете године
у држави, зове се Унгарска,
У Сантову у вармеђи бачкој,
у Сантову, у тим благим селу,
сад морамо оставити веру
због неправде и браће Маџара
ми тражимо нашег патријара*

*Јер у овој католичкој вири
ту се, Боже, неједнако мири,
неправди се одолит не може,
сад нас вичњи ти помози, Боже.
У другог се уздати никога
већ у тебе Бога великога.
Тко се у те узда и замоли,
десница га твоја благослови.
Ми мољимо тебе као дица,
да нас твоја помогне десница.
Благослови нашег патријара,
православној вири господара,
свећеника нашег великога,
јер у име влада вичњег Бога.
Сад се к њему оћемо придружит,
јер оћемо вичњем Богу служит.
Вичњи Боже, отвори нам пута,
да се народ у мрак не залута,
удили нам милост твоју свету,
да у труду нашем нас не смету,
јер поштивамо твоје свето име,
да те славит можемо свако вриме.
И покрпти нашег вођу благог,
јер у име ради Бога драгог,
у име Бога и његова сина
Исукрста свима господина.
Вичњи Боже, сад те сви мољимо,
тебе мољит и штоват вољимо,
послушај нас православне нове,
благослови наш труд и послове.*

У стиховима Барише Продана уочљиви су изрази католичке терминологије што се може тумачити тек скорашњим упознавањем православља и његове фразеологије. Он у својим стиховима јавно, замало програмски, иступа у својој намери што се у потпуности подудару са колективном жељом Сантовчана. После поређења напуштеног стада, с вером у Бога, сантовачки народ се опредељује за прелазак у православну веру.

*Услиши нас, Боже троједини
који јесмо у суза долини
друга спаса народ наћ не може,
помози нам виковићњи Боже...
Дви године на јоштер и више
како пастир стадо оставише,
остави га па га купит неће,
издаље га слуша како блече.
Стадо блече и не има мира,
док не нађе правога пастира.
Па кад нови пастир скупи стадо,
он у срцу весели се радо,
стадо оће чувати до краја,
па у срцу он ужива раја.
И стадо, кад пастира угледа,
не боји се ни вука ни медведа.
Тако и ми сада, Боже мили,
дружимо се православној вири.*

Драгомир Дујмов

Јединствена фотографија о прелазу у Сантову 12. марта 1899.